

2016-03-11

Hantering av jäv, intressekonflikter och övriga bindningar när externa experter och uppdragstagare anlitas

E-hälsomyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Inspektionen för vård och omsorg, Livsmedelsverket, Läkemedelsverket, Socialstyrelsen, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Statens veterinärmedicinska anstalt och Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket har gemensamt tagit fram en jävsdeklaration (blankett) som ska fyllas i innan myndigheterna anlitar en extern expert eller annan uppdragstagare.

Detta informationsdokument har tagits fram som hjälp för den som ska fylla i blanketten men är även tänkt att kunna användas som information till allmänheten. Dokumentet beskriver hur blanketten ska fyllas i samt vad som avses med jäv, bindningar och intressekonflikter och hur myndigheterna allmänt ser på dessa frågor.

Därför ska en jävsdeklaration fyllas i

Opartiskhet

Myndigheterna har ett ansvar för att garantera att de lagstadgade kraven på objektivitet, saklighet och opartiskhet uppfylls i deras verksamhet. Detta ansvar omfattar också de insatser som externa experter utför på myndigheternas uppdrag. Oavsett vilket uppdrag experten har vid myndigheten är det viktigt att experten inte har kopplingar som kan påverka myndighetens möjlighet att agera sakligt och opartiskt. Det är lätt att skada förtroendet för en myndighet men arbetsamt och tidsödande att reparera en skada som uppkommit. Därför är det viktigt att varje expert som myndigheten vill anlita uttömmande informerar myndigheten om intressen och bindningar som kan påverka det tilltänkta uppdraget. Myndigheten har då möjlighet att ta ställning till om de anknytningar som redovisats är sådana att de kan hanteras inom det tilltänkta uppdraget eller om de är av sådan art att experten inte är lämplig för uppdraget. Även för experten är det bra att intressebindningar klarläggs så att denne inte åtar sig uppdrag som sedan kan komma att kritiseras på grund av jävsförhållanden.

Öppenhet

Att vara öppen med vilka anknytningar som finns är avgörande för att uppnå bra bedömningar och för att kunna upprätthålla goda relationer mellan myndigheter och experter och ett gott förtroende från allmänheten.

Jävsgrunderna i förvaltningslagen

Bestämmelser om jäv finns i 11 och 12 §§ förvaltningslagen (1986:223). De viktigaste jävsgrunderna som bör nämnas i detta sammanhang är de som brukar kallas för *intressejäv* och *delikatessjäv*. Intressejäv beskrivs som att utgången av uppdraget "kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada" för experten. Det mer övergripande delikatessjävet tar sikte på om det "i övrigt finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet" för experten och därmed också för myndigheten. Jävsgrunderna gäller även för expertens släktingar eller andra närstående. Som exempel på intresse- och delikatessjäv kan följande situationer nämnas:

- aktieinnehav i ett företag (som på något sätt är aktuellt i ärendet) i kombination med någon annan omständighet,

2016-03-11

- vänskap eller ovänskap med någon som är part eller på annat sätt intressent,
- tydligt beroendeförhållande till part eller intressent,
- tidigare eller pågående ställningstagande eller engagemang i den aktuella frågan, till exempel inom ramen för arbete i ideella organisationer,
- tidigare eller pågående uppdrag för part eller intressent, till exempel delaktighet i projekt i annan fråga än den som är aktuell,
- täta kontakter med part eller intressent, utan att ha, eller ha haft, något specifikt uppdrag och utan att ha liknande kontakter med andra aktörer/intressenter inom samma område, och
- andra förhållanden som kan framkalla misstankar om partiskhet (lojalitet eller motvilja) gentemot part eller intressent.

Externa experter och förvaltningslagen

Om en expert deltar i handläggningen av ett ärende vid en myndighet omfattas han eller hon av förvaltningslagens jävsbestämmelser på samma sätt som anställda vid myndigheten. Det är alltså uppdragets art som är avgörande för bedömningen om jävsbestämmelserna är tillämpliga. Även i de situationer där myndigheten bedömer att jävsbestämmelserna inte är direkt tillämpliga för det aktuella uppdraget är det viktigt att myndigheten får information om de eventuella anknytningar som finns då myndigheterna alltid måste beakta grundlagsbestämmelserna om opartiskhet i förvaltningen. Dessutom kan förtroendet för myndigheten skadas vid anlitan av en expert med intressebindningar även om det inte finns en klar och tydlig jävssituation i förvaltningslagens mening.

Hur jävsdeklarationen ska fyllas i

Obligatorisk redovisning

Att fylla i och lämna in jävsdeklarationen är obligatoriskt. Det är således experten själv som ansvarar för att eventuella intressekonflikter redovisas och kan bedömas av myndigheten. Om redovisade förhållanden ändras är experten skyldig att lämna in en ny uppdaterad deklARATION.

Vad ska redovisas?

Blanketten består av fem delar som var för sig tar upp anknytningar som kan vara av intresse för bedömningen av om jäv förekommer. Det som ska redovisas i dessa delar är följande.

1. Fastare anknytning till företag eller intressent såsom anställning, styrelseuppdrag etc.
2. Uppdrag för företag eller intressent.
3. Tjänster, befattningar, forskningsanslag eller bidrag där företag eller intressent är involverade.
4. Andra former av bindningar till företag eller intressent som ligger nära det egna expertområdet.
5. Allt annat som har anknytning till det aktuella uppdraget som eventuellt kan medföra att expertens opartiskhet kan ifrågasättas av utomstående.

Av blanketten framgår det mer i detalj vilka uppgifter som ska redovisas i respektive del av blanketten.

Som expert är det viktigt att försöka leva sig in i hur allmänheten kan betrakta de engagemang och uppdrag som experten har i förhållande till det aktuella uppdraget. Det är därför värdefullt för myndigheten att experten även redovisar pågående och avslutade engagemang som vid en första anblick kanske inte verkar utgöra en eventuell intressekonflikt.

Uppgifter som enbart berör expertens privatliv, som exempelvis förtroendeposter i idrotts- och bostadsrättsföreningar och liknande, omfattas naturligtvis inte av redovisningsplikten.

2016-03-11

Vissa omständigheter som kan vara av betydelse för myndighetens bedömning

Uppdragets natur

Uppdragets ”natur” syftar generellt på vilka möjligheter experten har att kunna påverka resultatet för uppdragsgivaren. Det kan exempelvis ha betydelse om det är fråga om ett enmansuppdrag eller om det handlar om att ingå i en grupp. Det spelar även roll om experten har en rådgivande eller beslutande funktion. Det är inte heller uteslutet att en expert kan anses olämplig för ett visst uppdrag på myndigheten men lämplig för ett annat.

Det eventuella engagemang och bindningar experten redovisar bedöms först och främst i relation till det aktuella uppdrag myndigheten vill få utfört. Saknas beröringspunkter häremellan finns det normalt inget hinder mot att experten anlitas av myndigheten.

De olika roller och uppdrag myndigheterna har medför att olika myndigheter kan komma fram till olika bedömningar när det gäller en viss experts deltagande.

Andra aktörers uppfattningar

Hur en experts förhållanden kan komma att uppfattas av allmänheten och media kan ha betydelse men är inte avgörande för om en expert ska anlitas eller inte.

Olika ”skolor”

Att utesluta en expert därför att denne har en bestämd uppfattning i till exempel en medicinsk fråga bör normalt inte komma i fråga. I den mån det förekommer olika ”skolor” inom ett fackområde är det lämpligt att dessa olika uppfattningar finns representerade i myndighetens arbete med den aktuella frågan.

Ersättning

Det har betydelse om en expert får betalt för ett uppdrag eller inte. När det gäller anslag och bidrag är det av vikt för myndigheten att känna till om experten själv kan tillgodogöra sig pengarna eller om de bara täcker andra kostnader för projekt eller kanaliseras exempelvis via ett lärosäte. Det har också betydelse vilka eventuella villkor som förknippats med ett bidrag. Betalas en ersättning för ett uppdrag är ersättningens storlek en viktig faktor i bedömningen och beloppet ska anges i jävsdeklarationen. Även om ekonomisk ersättning inte är aktuell utesluter det dock inte att en expert ändå kan anses olämplig för ett visst uppdrag.

Tidigare engagemang

Det är svårt att ange några exakta gränser för hur länge ett avslutat engagemang, som betraktats som en intressekonflikt ska kunna blockera en experts nya uppdrag hos en myndighet. Det ideala vore att kunna slå fast en tidsgräns på två till tre år. Tidsperiodens längd måste dock bero på arten och omfattningen av engagemanget, uppdragets karaktär och dess ekonomiska betydelse.

Myndighetens beslut och dokumentation

På själva blanketten, eller på annan handling, dokumenterar myndigheten sitt beslut att anlita eller avvisa en expert. Där redovisas också de huvudsakliga överväganden som gjorts om expertens eventuella kopplingar till exempelvis industrin och vilken påverkan förhållandena haft på beslutet. Hur omfattande dokumentationen behöver vara beror vanligtvis på omfattning och art av expertens kopplingar.